

magis elucescunt. In sequenti parte; & non fecit quicquam deesse; pro, deesse, Græcis est, ἰκάνω, hoc est, non fecit quicquam deficiens & mancum, quod scilicet non habeat aliquod par cui comparetur, & cui contrarietur. Vnde & nostra litera sic est accipienda: Non fecit quicquam deesse à suo contrario, hoc est, habere defectum sui contrarij, sed unicuique dedit aliquid ei oppositum, vnde melius agnoscatur. Vnde & subditur:

33 Vniuscuiusque confirmauit bona, & quis satiabitur videns gloriam eius?

LEgendum esse per præteritum, confirmauit, vt correctiora scripta habent, non per futurum, confirmabit, patet ex Græcis, quæ habent, ἰσχυρώσει. Pro vniuscuiusque, habent ἕν ἑκάστῳ, Vnum vnius. Adhuc enim sermo est de duplicibus, quorum vnum est contra vnum, de quibus dicit quòd vnum confirmat alterius bona, quia vtilitatem vniuscuiusque contrarium ipsius declarat & comprobatur; proinde & nostra lectio sic est accipienda, vt significetur quòd Deus confirmauit bona vniuscuiusque rei per prædictam superiori versu rationem, nempe quia omnia fecit duplicia, & unicuique dedit suum contrarium. Cæterum cum varijs modis celebrauerit in genere Dei opera, tandem exclamat: Et quis satiari poterit, videns gloriam & excellentiam Dei relucens tam variè in creaturis? significans gloriam Dei in eis relucens tantam esse, vt nemo sit qui eam contemplando sic saturatur, vt non amplius & perfectius eam contemplari desideret, ita vt nunquam eius desiderio sit plenè satisfactum. Dicit quidem Propheta: Satiabor cum apparuerit gloria tua. At loquitur de conspecta gloria Dei in seipsa, cum scilicet Deus videtur sicuti est. Sic enim conspecta Dei gloria affert satietatem, quia facit vt nihil amplius homo desideret. Hic verò sermo est de visione gloriæ Dei quæ hinc percipitur, in creaturis veluti in speculo relucens: quæ visio hinc non ita saturat vt desiderio plenè satisficiat, cum perfectior semper cognitio excellentiæ Dei quærat, & potissimum ea quæ in futura vita percipietur, cum videbitur etiam in seipsa.

CAPVT QUADRAGESIMVM TERTIVM.

1 Altitudinis firmamentum pulchritudo eius est, species cæli in visione gloriæ.

Æpit superiori capite celebrare Dei opera in genere, nunc speciatim ea commemorat, describens particulatim eius opera, maximè quæ in superioribus & in aquis sunt conspicua. Vt autem hic primus versus rectè intelligatur, notandum Græca priorem partem sic habere; καύσιμα ὑψὸς στεφάνου καὶ ἀσώτῃ, superbia (vel gloria) altitudinis est

Ο ο firmam-

firmamentum puritatis. Primum enim celebrat opus Dei secundo die factum, quod scriptura vocat firmamentum diuidens aquas ab aquis, æthera scilicet & cœlum: quod cum sit simplicissimum, & purissimum ab omni tali admixtione quæ cernitur in aqua & terra, vocat firmamentum puritatis, hoc est, purum & simplex. Hoc dicit esse gloriam altitudinis, quia altitudo machinæ huius mundi de hoc tam vasto & pulchro corpore gloriari potest, quia illo ornatur. Similem sensum habebit nostra lectio, si genitiuus, altitudinis, non construatur cum, firmamentum, sed cum substantiuo, pulchritudo, vt relatiuum, eius, ex phrasi Hebraica redundet, sicut cum dicitur: Dominus in cœlo sedes eius, pro, Domini sedes in cœlo est. Itaque sic erit oratio distinguenda, vt post, altitudinis, fiat paruus punctus, ac deinde sequatur, firmamentum pulchritudo eius est, hoc est, firmamentum est pulchritudo ipsius altitudinis, quia ipsam altitudinem exornat. Sic & secunda pars similiter rectè accipitur in hoc sensu, vt per appositionem, species cœli, iungatur cum, firmamentum, vt sit sensus: firmamentum, hoc est, species cœli, in visione gloriæ, hoc est, habens aspectum gloriosum & præclarum, hæc, inquam, species & forma cœli, est pulchritudo & gloria altitudinis.

- 2 Sol in aspectu annuntians in exitu, vas admirabile opus excelsi.
- 3 In meridiano exurit terram, & in conspectu ardoris eius quis poterit sustinere?

Solis encomium celebrat, extollens illum ab opificij magnitudine, à caloris efficacia, à luminis excellentia, à cursus celeritate, quem-
 Pfalm. 18. admodum & David, Psal. 18. quem hic imitatus videtur Sapiens. Sol, inquit, in aspectu, hoc est, cum incipit nobis apparere, annuntians, lucem scilicet aut gloriam Dei (quemadmodum dicitur Psal. 18. de cœlis) in exitu, hoc est, in ortu suo, (est enim hic eadem dictio quæ Psal. prædicto, cum legimus: A summo cœlo egressio eius; vt ne quis per exitum intelligat solis occasum.) Sol, inquam, iste existens vas admirabile, hoc est, instrumentum mirabile, (Hebræa enim phrasi vas dicitur omne instrumentum, & quoduis opus cuius est vsus) opus excelsi, hoc est, opus quod non potuit fieri nisi ab eo qui altissimus est, & super omnia. Et hætenus quidem adhuc pendet sententia, quæ absoluitur cum sequitur; In meridiano, scilicet tempore, exurit terram suo calore, adeo vt coram illo nemo possit sustinere, hoc est, subsistere. Sic enim hic verbum, sustinere, positum est, sicut & cum dicitur: Ante faciem frigoris eius quis sustinebit? &: Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Quibus locis est idem Græcis verbum, quod hoc loco, ὑποσίσταται. Significatur ergo calorem solis tantum esse, vt eum homines ægrè ferant. Eundem magis extollit, cum subiicit:

Pfal. 147.
Pfal. 119.

- 4 Fornacem custodiens in operibus ardoris, tripliciter sol exurens montes.

Germanica æditio habet vt noster legit, *φυλάσσει*, custodiens. Alij legunt *φυσῶν*, hoc est, inflans. sed sensus eodem redit, quia custodire fornacem, est eum continuis sufflationibus & materiæ subministratione fouere, & accensum seruare. Videtur autem omnino in hac sententia satis obscura, comparatio esse solis cum eo qui fornacem accendit & fouet, vt hic sit sensus: Est aliquis qui inflat fornacem, eumque fouet pro conficiendis operibus quæ æstu & ardore fiunt. At sol tripliciter, hoc est, triplo magis exurit montes, hoc est, solis in calore efficacia longè excedit quemuis accensum caminum, cum totos montes exurat, quos suis radijs primùm attingit & verberat.

- 5 Radios igneos exufflans, & refulgens radijs suis, obcæcat oculos.

Sicut calorem eius extulit, ita nunc & eius claritatem, ostendens etiam hanc tantam esse, vt sicut calor eius hominibus est intolerabilis, ita & eius claritas, si quis in eam oculos defigere tentet, quia sua excellenti claritate obcæcat oculos in ipsum defixos.

- 6 Magnus Dominus qui fecit illum, & in sermonibus eius festinauit iter.

Necessè est, inquit, magnum esse illum qui solem, corpus tam magnum, tantæque & in calefaciendo & in illuminando efficaciæ fecit. Per cuius etiam sermones, iussum & ordinationem ita festinat iter suum, hoc est, cum ea festinatione perficit iter suum, vt singulis diebus immensum gyrum cœli circumeat, & totum orbem ambiat. hoc est quod & Dauid in sole celebrat, dicens: Exultauit vt gigas ad currendam viam. Psal. 18.

- 7 Et luna in omnibus in tempore suo, ostensio temporis, & signum æui.

Quædam Græca habent, *καὶ σελήνην ἐποίησεν ἕως αἰῶν*, Et lunam fecit ad statum. Germanica tamen æditio habet, vt noster legit, *καὶ ἡ σελήνη ἐν πάσῃ*, & luna in omnibus. Ostendit post solem etiam lunæ vsus & miracula. Post solem, inquit, etiam luna in omnibus, hoc est, apud omnes gentes, vel potius in omnibus suis mutationibus quæ ei accidunt in tempore suo, est ostensio temporis, & signum æui, hoc est, temporis. Significat enim mensium exordia, & partes eorum sequentes, quia singulis mensibus suum circulum absoluit. Sol quidem etiam ostendit tempus, quia suo discessu & accessu ostendit Æstatem, Hyemem, Ver & Autumnum, & circulo suo absoluto ostendit annū esse absolutum. At peculiariter lunæ tribuitur quòd sit ostensio temporis,

O o ij quia

quia celerius sapius & distinctius ex varia lunæ mutatione, temporis frequens & continua percipitur mutatio.

8 A luna signū diei festi, luminare quod minuitur in cōsummatione.

A Pud omnes luna sua mutatione mensis tempora ostendit, apud Iudæos verò peculiariter à luna desumitur etiam signum celebrandi diei festi: quia ab ea pēdet Festum Neomeniæ, quod in nouilunio semper celebrandum fuit, Festum item paschæ, quod primo quoque mense decimaquarta luna celebrandum fuit, à quo & alia festa computanda erant. Hanc dicit esse luminare, non tamen tale quale sol semper permanens in eodem statu, sed quod minuitur in consummatione, hoc est, assiduè deficit in lumine, postquam fuit in consummatione, hoc est, in plenilunio.

9 Mensis secundum nomen eius est, crescens mirabiliter in consummationem.

Mensis secundum nomen eius esse dicitur, quia mensis ab ea nomen accepit. quod maximè verum est iuxta linguam Hebræam & Græcam. Nam in lingua Hebræa nomen **חֹדֶשׁ** Iareah & lunam & mensem significat, qui sic appellatur, quod mensem suo motu luna conficiat. In Græca lingua, cum luna dicatur, **μήνη**, mensis dicitur **μήν**. At in lingua Latina, mensis nomen à metiendo dicitur, iuxta Ciceronem, qui libro 2. de natura Deorum, sic habet: Qui quia mensa spatia conficiunt, menses nominantur. Macrobius tamen à Græco **μήνη**, hoc est, luna, Latinum nomen, mensis, deriuatum scribit, quod luna suo curriculo mensem conficiat. Itaque & in lingua Latina verum erit quod hic dicitur, quod mensis nomen suum habet à luna, prout vocatur in lingua Græca. Verum huc confugere non est necesse, cum in Latina lingua author iste non scripserit, sed Hebræa vel Græca: & quod ad linguam Græcam pertinet, dubium est an apud Græcos nomen mensis, **μήν** sit, deriuatum à nomine lunæ, **μήνη**, an potius nomen lunæ à nomine mensis, **μήνη** scilicet à **μήν**. Quod si verum est, vt est magis probabile, cum hic dicitur mensem nomen suum accepisse à luna, respectus habitus est potissimum ad linguam Hebræam. Sicut autem superiori sententia dixit lunam minui in consummatione, hoc est, postquam habuit suum perfectum lumen: ita nunc dicit quod crescit mirabiliter in lumine vsque in consummationem, hoc est, vsquequo perueniat ad perfectum suum lumen, quod fit in plenilunio. Multi enim libri hic legunt per accusatiuum; in consummationem. Porrò intelligi etiā potest dictum esse quod mensis est secundum nomen lunæ, non quia mensis nomen accipit à luna per nominis deriuationē, sed quia cum noua est luna, tunc etiā dicitur nouus esse mensis. vnde & ab huiusmodi nouatione lunæ, mensis apud Hebræos aliud etiam habet nomen, ei magis cōmune, vt dicatur **חֹדֶשׁ** Hodesch, quod nomen deriuatur à verbo quod renouare significat.

Atque

Atque huc magis authorem respexisse apparet, quia mox subiicit; crescens mirabiliter; post nouationem scilicet, & noui mensis initium. Sicut & in superiori sententia, cum dicit; A luna signum diei festi; respexisse videtur ad festum paschæ solùm, quod omnium festorum præcipuum erat, vnde subiicit de decremento lunæ quod sequitur plenilunium, in quo pascha celebrandum erat.

10 Vas castrorum in excelsis, in firmamentum cœli resplendens gloriosè.

ETIAM hic versus communiter tribuitur lunæ, vt sicut sol superius dictus est vas mirabile, ita etiam hîc luna dicatur vas castrorum, hoc est, præclarum instrumentum Dei inter astra, quæ Dei castra & militia cœli in scripturis sæpe dicuntur. Cui sensui cõuenit adiectiuum, gloriosa, quod in fine quidam libri habent, & lunæ tribuitur etiam à Rabano. At correctiores libri aut habent aduerbium, gloriosè, aut nec, gloriosa, nec, gloriosè, sicut nec Græca habent. Et melius hic versus accipitur dictus de ipsis astris, quorum excellentiam post solem & lunam hic iam Sapiens profequitur, appellans vas castrorum, totum illum qui in cœlis videtur astrorum apparatus, instar castrorum pulchrè ordinatum & dispositum: vnde & militia cœli dicitur, & exercitus Dei, quo Deus ad iussa sua complenda vtitur. Est enim Græcis, σκῆν-
ωαριμολ ὄν; quod rectè verti potest, Apparatus, instructio vel armatura castrorum. A σκῆν-
ωαριμολ enim, quod vas significat & quæuis arma, deriuatur verbum σκευάζω, quod est paro & instruo. Dicit ergo, post solem & lunam, esse etiam in excelsis insigne vas castrorum, hoc est, veluti apparatus militarem, resplendentem in firmamento cœli, qui & ipse mirabiliter Dei gloriam declarat.

11 Species cœli gloria stellarum, mundum illuminans in excelsis Dominus.

GLORIA, inquit, hoc est, claritas & excellentia stellarum, ipsa est species, hoc est, pulchritudo cœli. Græcè enim est pro, species, καὶ ἔξ. Ipsa namque stellarum claritas mirè sua varietate exornat cœlum. Per hanc Dominus in excelsis habitans, est illuminans totum mundum. Potius tamen vertendus erat genitiuus, Domini, vt significetur gloriam stellarum illuminare mundum in excelsis locis Domini. Genitiuum enim κυρίως, habent Græca, quem & verisimile est vertisse interpretem. Nec est Græcis; mundum illuminans; sed κόσμος φωτιστός, hoc est, ornatus illuminans, quia in nominatio ponitur, κόσμος, non hîc mundum significans, sed ornatum.

12 In verbis sancti stabunt ad iudicium, & non deficient in vigilijs suis.

Quoniam iuxta scripturæ morem astrorum multitudinem vocavit apparatus militare, pulchrè de eis hoc versu loquitur, tanquam de militibus qui ad iussum sui imperatoris semper stant parati, custodias & vigilijs sibi deputatas accuratè seruantes, grauitè puniendi & reprehendendi si ab ordine sibi constituto deficiant, quales Græcis dicuntur *λεποτάται*, hoc est, ordinis desertores. Dicit ergo; In verbis sancti; hoc est, iuxta præceptum Domini stabunt ad iudicium eius, hoc est, ad exequendum eius sententiam & voluntatem mox aderunt stellæ singulæ suo tempore & ordine procedentes, & munus sibi à Deo attributum tuentes: & non deficient in vigilijs suis, hoc est, non fatigabuntur in officijs sibi veluti vigilijs delegatis. Sunt qui legunt cum Rabano; & non exardescunt; sicut & Græca quædã habent, *ικανῶσι*, vt significetur astra labore nimio non ita fatigari vt impatientia inardescant & turbentur, sed magis conuenit verbum quod alij legunt in Græcis *ικανῶσι*, hoc est, non dissoluuntur, quia non fatigantur sic vt ordinem suum deserant. Sic in varijs locis de stellis scripturæ loquuntur tanquam militibus Dei iussa exequentibus, vt in libro Iudicum: Stellæ manentes in cursu & ordine suo contra Sisaram dimicauerunt. Et in Baruch: Stellæ lumen dederunt in custodijs suis, & lætatae sunt, vocatae sunt, & dixerunt: Adsumus, & luxerunt ei cum iucunditate qui fecit illas. Quidam legunt; In verbis sancti; sicut & Germanica æditio habet *ἀγίοις*, sed magis conuenit quod plures habent; In verbis sancti, scilicet Dei; sicut & plura Græca habent; *ἀγίου*. Pro; ad iudicium; Græcè est *κατάκριμα*, quod tamen etiam legitur per vnicam dictionem *κατάκριμα*, pro continuo & statim, vt sit sensus: cum Dominus iubet, mox stant parata astra.

Iudi. 7.
Baruch. 3

- 13 Vide arcum, & benedic eum qui fecit illum: valde speciosus est in decore suo.
- 14 Gyrauit cælum in circuitu gloriæ suæ: manus excelsi aperuerunt illum.

Qvinto loco proponit ad gloriam & laudem Dei considerandum arcum cælestem, hoc est, iridem, qui arcus intensi habet similitudinem, in quo considerari vult & pulchritudinem quæ in ipso est ob colorum miram varietatem, & curuaturam qua cælum ambit ab vna parte vsque ad aliam. Non explicat naturalem eius causam quam curiosè physici inquisierunt, sed tantùm monet vt per ea quæ in iride videntur admiranda, assurgatur in cognitionem, admirationem, & laudem Dei, quem simpliciter omnium causam & authorem agnoscere debemus. Atque si in hunc modum occuparemur in creaturarum consideratione, vt omnia in Deum referatur, longè maiorè fructum ex eis perciperemus, quàm cum curiosè admodum inquiruntur omnium causæ naturales: quanquam id etiam non malè fiat, modò in ea inquisitione modus seruetur, nec in causis naturalibus quiescat, sed per eas in Deum

Deum ascendatur, qui per eas operatur: quo non cooperante nihil possunt, qui & eas varijs modis impedire potest, & contra cognitionem quæ de eis habetur aliter operari. Dicit ergo: vide oculis & corporis & mentis arcum cœlestem, & videns illum, ne in illo quiescas, sed benedic eum qui fecit illum. Est enim speciosus valde in decore & ornatu illo suo quem habet ex colorum varietate & splendore. Deinde & hoc in eo est mirabile, quòd giret & ambiat cœlum per circuitum suum gloriosum, extendens se ab vna cœli parte vsque ad aliam. Hunc sanè arcum manus hominis non possunt expandere & intendere, sicut arcus suos, planè ad hunc arcum pueriles, sed manus excelsi aperuerunt illum, hoc est, extenderunt illum, quia Græcè est, *ἔταυσαν*.

15 Imperio suo acceleravit niuem, & accelerat coruscationes iudicij sui.

Proponit etiam consideranda & alia *μικρὰ*, quæ cum varia admodum sint, & supra omnem hominum potestatem, imò & supra certam & euentem humanam cognitionem, Dei gloriam magnificè commendant & prædicant: vnde ab eis Psalmista etiam Dei magnitudinem aliquoties ostendit, vt Psal. 147. vbi similia his quæ hic dicuntur habentur: Qui emittit eloquium suum terræ, velociter currit sermo eius. Qui dat niuem sicut lanam, &c. Dicit ergo quòd Deus suo imperio, hoc est, voluntate acceleravit niuem, hoc est, celeriter & præter hominum expectationem facit adesse niuem, & similiter celeriter facit adesse coruscationes iudicij sui, hoc est, quæ pro iudicio & arbitrio suo producit, non indigens tempore aliquo ad illa cum vult efficienda, nec alieno iudicio aut adiutorio. Potest etiam intelligi coruscationes dici iudicij diuini, quia illis, dum punire vult impios Deus, terret illos, & iusta sua in illos iudicia exercet.

16 Propterea aperti sunt thesauri, & euolauerunt nebulæ sicut aues.

Propterea, inquit, hoc est, quia Deus imperat, & iudicat sic faciendum, thesauri aperiuntur, eisque apertis, euolant per aëra nebulæ & nubes sicut aues. Thesaurus vocat veluti cellas & secreta reconditoria omnium quæ è cœlo in terras à Deo emittuntur, non quòd illa nostro more in aliquibus locis apud Deum reposita seruantur, sed quòd illa Deus in sua voluntate & potestate apud se supra captum humanum parata habeat: quomodo habet homo in thesauris & cellis suis recondita aliqua secretò, quæ cum vult inde depromit & profert. vnde non male dixerit quispiam, thesauros, de quibus hic dicitur, secretam esse Dei voluntatem, potentiam & iudicium. De his thesauris dicitur in Psal. Qui producit vêtos de thesauris suis, & in Iob: Nunquid ingressus es thesauros niuis, aut thesauros grâdinis aspexisti, quæ preparavi in tēpus hostis,

O o iij in diem

in diem pugnae & belli? Aperiuntur ergo harum rerum thesauri, cum Deus hæc ex secreta sua ordinatione producere incipit. Id cum facit, primum volare incipiunt in aëre per minutas partes nubes instar auium. Deinde sequuntur quæ subijcit:

17 In magnitudine sua posuit nubes, & contracti sunt lapides grandinis.

PRo, posuit, est ἔθετο, hoc est, corroboravit nubes. Itaque significatur, quod cum prius nubes volent instar auium, deinde Dei potentia nubes corroborantur & condensantur, quibus condensatis ex eis grando instar lapidum contractorum validè descendit. Sensus ergo nostræ lectionis est: Deus per magnitudinem potentiae suæ nubes prius volantes ponit & consistere facit, condensando eas, & tunc confringuntur lapides grandinis, quia ex nube densa & in minutas partes diuisa descendit grando instar contractorum lapidum. Quæ enim hic per præteritum dicuntur, per præsens sunt explicanda, ut intelligatur Deum non solum olim ita fecisse, sed subinde sic cum vult facere.

18 In conspectu eius commouebuntur montes, & in voluntate eius aspirauit Notus.

PRo; in conspectu eius; est ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, in aspectu eius, hoc est, cum eos Deus aspexerit. Proinde hic, in conspectu eius; non accipitur pro, coram illo, sed sicut eadem oratio accipitur supra cap. 16. vbi idem dicitur. Itaque sensus est: Per solum aspectum illius commouentur montes, terræ motu scilicet, iuxta illud: Qui respicit terram, & facit eam tremere. Cumque hac ratione homines multum perterrefaciat, rursus ad voluntatem eius aspirat australis ventus, hominibus gratus & iucundus.

19 Vox tonitruui eius verberauit terram, tempestas Aquilonis, & congregatio spiritus.

PRo, verberauit, Græcè est, ὠσφύησι, hoc est, parturire fecit terram, hoc est, ita commouit quasi partum cum terrore & quasi dolore muliebri essent æditura. Est enim elegantissima descriptio terroris ex tonitruo allati, apta similitudine conficta. In qua imitatio est eius quod iuxta Hebraicam veritatem dicitur Psal. 28. Vox Domini parturire facit desertum, parturire facit Dominus desertum Cades, Vox Domini parturire facit ceruas. Cæterum sicut Septuaginta illo loco sensum potius quam verba reddentes, rectè verterunt; Vox Domini concutientis desertum, & commouebit Dominus desertum Cades, terrore scilicet incusso per tonitru feris desertum inhabitantibus: ita & hic non malè vertit interpretes, verberauit terram, hoc est, concussit timore homines & animalia quæ terram incolunt. Inter omnia enim μετῴβρα, maximè perterrefacit homines, & suo sonitu verberat corda hominum ipsum tonitru, quod in scripturis

scripturis sæpe Vox Domini dicitur, à quo & gentes suum Iouem, tonantē dixerunt, sicut & à tonitru suum nomen adhuc retinet apud Germanos. Mirū quid secutus Rabanus legit; Vox tonitruī eius exprobrabit terram. Ipsi tonitruo additur tempestas Aquilonaris venti, qui omnium est tempestuosissimus, & congregatio spiritus, hoc est, venti, per quod significatur turbo venti, cum ventus ex varijs partibus in se congregatur, & in vortices colligitur. Græcè enim est *συσροφή πνεύματων*, hoc est, vortex venti. Huiusmodi autem ventus, sicut & tempestas Aquilonaris, etiam perterrefacit terram, quia valdè hominibus nōxius. Quoniam autem tempestas Aquilonaris niuem adferre solet, rursus de ea subiungitur.

20 Et sicut auis deponens ad sedendum aspergit niuem, & sicut locusta demergens, descensus eius.

Coniunctionem, & sicut non habent Græca in principio, ita nec scripta quædam, proinde eam expedit omittere. Pro, aspergit, vnus codex habuit, dispergit, quod magis cōuenit & sensui & Græcæ dictioni *πάρσσει*, spargit. Pro, deponens ad sedendum, Græcè est *καδιπταμίνα*, hoc est, deuolantia. Itaque sensus est: Flante aquilone Deus spargit niuem in terra, ita vt sit sicut auis deponens se ex alto ad sedendum infrà, hoc est, vt habent Græca, deuolans ex alto in terrā, & descensus ipsius niuis est sicut locusta demergens se in terram & confidens. Sicut autem nomen, locustæ, collectiuè accipitur pro locustarum agmine & multitudine: ita & nomen, auis, conuenit accipere collectiuè pro auium agmine simul volante & deuolante in terram. Græcè enim est, sicut aues deuolantes. Auium namque & locustarum densis agminibus descendentium, demonstrare voluit copiam & densitatem niuis ex aëre cadentis.

21 Pulchritudinem candoris eius admirabitur oculus, & super imbrem eius expauescit cor.

DVo in niue considerata proponit, candorem quem oculus admiratur, quia omnem alium candorem excedit: & copiam quam nomine, imbris, significat, quia instar pluuiæ descendit copiose. Hanc ob eius frigus & incommoda quædam quæ adfert expauescit cor. Potest etiam per imbrem niuis intelligi aqua in qua nix sæpe subito resoluitur, torrentes efficiens cum impetu vastantes agros, & qui quid occurrat rapientes.

22 Gelu sicut salem effundit super terram, & dum gelauerit, fiet tanquam cacumina tribuli.

Gelu hic accipitur pro pruina, quæ est ros ongelatus, quia Græcis est *πάχυνος*, hoc est, pruina. Hæc enim instar salis à Deo effunditur super terram, quia & specie & partium paruitate salis speciem re-

præsentat. Pro, gelauerit, perperam legitur, flauerit, quomodo & Rabanus habet & Lyra cum Dionysio, quia Græcè est *παυσιόα*, hoc est, cum conglaciata fuerit, pruina scilicet. Pro, cacumina, legunt quidam cum Rabano, acumina, & bene conueniret sensui, vt significetur pruinam herbis adhærentem similem esse asperitati & acumini tribulorum: verum legendum esse potius, cacumina, dictio Græca *κρυα* indicat, quæ verticem & cacumen significat. Sensus tamen eodem redit. Significatur enim quòd dum pruina congelata fuerit, adhærens herbis & alijs rebus fit aspera, & veluti spinosa, sicut cacumina & summitates tribuli.

22 Frigidus ventus Aquilo flauit, & gelauit crySTALLUS ab aqua.

DE glacie hic agit, quæ Græco nomine crySTALLUS dicitur. Hanc dicit generari frigido vento aquilone flante, per quem glacies gelat, hoc est, condensatur ab aqua, sicut & in Iob dicitur: Flante Deo concreuit gelu.

23 Super omnem congregationem aquarum requiescet, & sicut lorica induet se aquis.

24 Et deuorabit montes, & exuret desertum, & extinguet viride sicut igne.

PUlcere effectus glaciei describit, dum dicit eam requiescere, & vim obtinere super omnem aquarum collectionem, ipsamque se aquis, concretis scilicet & congelatis, induere tanquam lorica. Pro quo elegantius Græcè dicitur; *κρυα ὡς θώρακα ἐν δίοικτι τοῦ ὕδατος*, & tanquam thoracem vel lorica induet aquas; quo rectè intelligi potest significari quòd glacies efficiat vt aquæ veluti lorica indutam habeant, non autem vt ipsa glacies aquas induat pro thorace, vt potius vertendum fuerit; & tanquam lorica induet aquas. Facit enim glacies vt aquæ, fluxum alioqui elementum, munitæ sint, sicut corpus humanum, lorica. Eadem etiam deuorat montes, quia omnem eorum viriditatem depascitur, & gramina eorum arefacit, & similiter exurit desertum, quia eius virentia consumit; & extinguit viride, hoc est, herbam, sicut si igne eam consumeret. Habent quidem libri communiter, sicut ignem, verum sensui & Græcæ lectio magis conuenit; sicut igne; quomodo & Rabanus legit, & quædam scripta, nominatim vnum Tongerlense. Græca verti possunt; extinguet herbam sicut ignis. At quomodo glacies extinguit herbam sicut ignem? nisi intelligatur ita extinguere herbam, sicut sua frigiditate & humore extinguit ignem.

25 Medicina omnium in festinatione nebulae, & ros obuians ab ardore venienti humilem efficiet eum.

OMNIUM, inquit, eorum incommodorum quæ gelu adfert, medicina & curatio est, si festinanter adueniat nebula, quæ flante austro ascendere solet, terramque humectat, & glaciem dissoluit. Aut potius dictio, nebulae,

nebulæ, in nominatiuo accipi debet, si Græca respiciamus, vt sit sensus: Nebulæ sunt omnium horum medicina in festinatione, hoc est, subito ea mala curant & tollunt. In sequenti parte Græca clariorem habent sensum; *ῥόσος ἀπαντῶσα ἐπὶ καύσων ἰλαρόσα*, Ros obuians à calore hilarabit. Quo significatur quòd ros excitatus à calore, occurrens glaciei lætitia afficiet terram. Apud nos duplex est lectio. Nam quidam legunt cum Rabano; Ros obuians ardori venienti humilem efficiet eum. Et tunc est sensus facilis, sed proposito non conueniens, scilicet quòd ros occurrens ardori & calori diurno, temperat illum calorem. At Græca docent magis legendum; ab ardore; vt multi etiam libri habent. Iuxta quam lectionem vt commodus habeatur sensus, & proposito conueniens, relatiuum, eum, referendum est ad crystallum, vt sit sensus: Et ros excitatus ab ardore vel calore superueniente post frigiditatem, obuians ipsi crystallo & glaciei, efficiet eum humilem, quia eius vim dissoluet, & in aquas resoluat. Sic enim nostra lectio conuenit in sensu cum originali lingua, & ostenditur medicina eorum incommodorum quæ à glacie proueniunt: Idque sic proponitur, vt significetur admirandam esse hanc medicinam, dum dicitur quòd ros res tam exigua, crystallum rem tam duram, & qua aquæ tanquam lorica induuntur, vincit, humiliat, & quasi expugnat.

26 In sermone eius siluit ventus, & cogitatione sua placauit abyssum, & plantauit illum Dominus Iesus.

Videri posset hic Sapiens loqui propheticè, de his quæ Saluator in carne gessit, dum imperauit vento & mari, & facta est tranquillitas magna, quia hic exprimitur nomen proprium Saluatoris. At notandum, in Græcis non esse primam illam partem; In sermone eius siluit ventus; & pro; plantauit illum Dominus Iesus; esse sic, *ἰφύτιν σεν ἂν αὐτῆ ὑποῦς*, & plantauit in ea, (nempe abyssus & mari) insulas. Interpres autem noster vitioso decèptus exemplari, legit pro *υποῦς*, nomen Saluatoris, valde simile ei dictioni *ἰησοῦς*. Lyra & Dionysius satis aduertentes authorem hunc nō loqui hic de miraculis per Saluatorem in carne peractis, sed de operibus Dei quæ in natura fiunt, sicut in superioribus, nomen Iesus ad totam Trinitatem referunt, quia ipsa verè est Iesus, hoc est, Saluator, sicut & in Abacuc accipitur nomen Iesus cum dicitur: Exultabo in Deo Iesu meo; hoc est, Saluatore meo. Rabanus Abacuc 3 intelligit opera naturæ hic tribui Iesu Domino nostro, quia ipse est author omnium rerū, per quæ facta sunt omnia, & assidue fiunt. Porro quòd nostra lectio magis accedat Græcè, rectè intellexerimus Dominū plantasse abyssum, quia illi varijs locis insulas inseruit: quomodo plātare dicimus hortū, cum illi multas arbores inserimus, vt cum dicitur Gene. 2. Plantauerat Dominus Deus hortū voluptatis à principio. Alioqui Dominum plantasse abyssum, nostri intelligūt, quia eū in vno loco firmiter collocauit, dicēs: Congregentur aquæ quæ sub cœlo sunt in locū vnum. Quod

Quod dicitur; In sermone eius siluit ventus, & cogitatione sua placavit abyssum; clarum habet sensum, quia cum iubet Deus, statim quiescit ventus: & cum vel tantum cogitat & vult, placat abyssum, hoc est, pacatum & tranquillum facit, quemadmodum ipso facto Saluator in carne declaravit.

27 Qui nauigant mare, enarrant pericula eius, & audientes auribus nostris admiramur.

R Abanus legit, periculum, quomodo & Græca habent & quædam scripta. Legit etiam non futurum, admirabimur, sed præsens, admiramur, sicut Græca habent & scripta quædam. Proponit Sapiens etiam mirabilia quæ in mari obseruantur consideranda: & primum proponit consideranda pericula, quæ si non visu, saltem auditu ab alijs percipiuntur cum summa admiratione, quæ propheta regius pulchrè depingit, dicens: Qui descendunt mare in nauibus facientes operatione in aquis multis, Ipsi viderunt opera Domini, & mirabilia eius in profundo, &c.

Pfal. 106.

28 Illic præclara opera & mirabilia, varia bestiarum genera, & omnium pecorum, & creatura beluarum.

PROponit secundò in mari consideranda admiranda Dei opera, nempe & quòd ibi sint admodum varia piscium genera, qui bestia vocantur ac pecora, nominibus his abusiue positis pro animantibus, & quòd ibi sint beluæ incredibilis magnitudinis, cete scilicet grandia, quæ noster significat per creaturam beluarum, pro quo Græcè est κρισις κητῶν, creatio vel natura cetorum. Hæc duo, nempe & varietatem & magnitudinem marinorum animantium, admirando describit etiam Psalmita, dicens: Illic reptilia, quorum non est numerus. Animalia pusilla cum magnis, Draco iste quem formasti ad illudendum ei.

Pfal. 103.

29 Propter ipsum confirmatus est itineris finis, & in sermone eius composita sunt omnia.

Pfal. 103.

LYra & Dionysius relatiuum, ipsum, referunt ad abyssum, intelligentes significari quòd propter mare restringendum constitutus est firmiter itineris & fluxus eius finis, iuxta illud: Terminum posuisti quem non transgredientur, neque conuertentur operire terram. At relatiuum, ipsum, magis referendum est ad idem ad quod refertur sequens relatiuum, eius, nempe Dei. Nec habent Græca, propter ipsum, sed δι' αὐτοῦ, per ipsum. Et pro; confirmatus est itineris finis; est ἰσοδοῖ τοῦ τέλος αὐτοῦ, hoc est, per ipsum prosperatur finis ipsorum. Itaque post commemorata speciatim mirabilia animaduertenda in varijs operibus Dei cælestibus & marinis, concludendo dicit in genere, quòd per ipsum Dominum omnia hæc opera felicem consequuntur finem, & ab eo qui ea creat etiam diriguntur & prosperantur. Proinde & nostra lectio sic est accipienda; Propter ipsum Dominum; quia scilicet ita ordinat & vult, finis

finis itineris cuiusque rei, hoc est, ad quem singula tendunt, est firmiter constitutus, quia nulla res est quæ non habeat suum finem, ad quem quandoque pertingat, sed omnia Dei volūtate in destinatum sibi finem immobiliter perducuntur, & per sermonē eius, atque iussum & voluntatem omnia sunt constituta, & rectē disposita. Finē ergo facturus commemorationis operum Dei, quoniam ad omnia commemoranda non sufficit, rectē subiicit:

30 Multa dicemus, & deficiemus in verbis: consummatio autem sermonum, ipse est in omnibus.

E Tiam si, inquit, multa dixerimus pro commemorandis Dei operibus, & gloria eius ostendenda: tamen deficiemus in verbis, quia nulla est copia orationis tanta quæ magnitudinem, multitudinem & varietatem operum Dei pro dignitate exprimere possit. Itaque suam narrationem Sapiens concludit ab impossibili, quod genus ad rem propositam amplificandam plurimum valet. Sic enim significatur omnē orationem rei magnitudini imparem esse. Secundam sententiæ partem sic habent Græci; συντελεία λόγων αὐτοῦ ἐστὶ τὸ πᾶν, consummatio verborum ipse est vniuersum, hoc est, summa dictorum & dicendorum de operibus Dei est hæc: Deus est omnia, hoc est, omnia ad ipsum referri debent, omnia ei tribuenda, & quod sunt, & quod perdurent, & quod aliquid perficiat, ipse est omnium principium, medium & finis, ex quo omnia, per quem omnia, & in quo omnia. Ipse est qui in omnibus est attendendus. Itaque in nostra lectione illud; in omnibus; non est iungendum cum sequentibus, vt multi distinguunt, sed cum, ipse est, & est punctus faciendus post; consummatio autem sermonū; vt sit sensus: summa omnium, & vt summam dicam, ipse est in omnibus, quomodo & de Christo dicitur à Paulo, quod omnia in omnibus adimplet. Cæterum quanquam omnia Ephes. 1. Dei opera superius commemorata ex natura sua & per se considerata eximie Dei gloriam nobis commendent: tamen quod magis eam nobis cōmendent, in eis etiam conuenit obseruare id quod quæque suis proprietatibus spiritualiter designant, quod hoc loco diligenter profecutus est Rabanus. Itaque in sole, Christum conuenit intelligere. In luna, ecclesiam, quæ omne suum lumen à Christo participat, pro varietate temporum crescens & decrescens. In astris, electos varijs suis virtutibus in hoc mundo fulgentes, tanquā milites Dei, eius iussui obsequentes. In niue, cæterisque huiusmodi meteoris, quæ terræ grata sunt & iucunda, celestis gratiæ abundantiam, corda hominum humectantem & recreantem: quæ verò dura sunt & aspera, diuinas ultiones. In tempestatibus maris, persecutiones contra ecclesiam excitatas, quas suo iussu Dominus cum vult sedat, post tempestatem tranquillum faciens. Et sic de similibus. In quibus tamen spiritualibus intelligentijs prosequendis modus adhibendus est, sic vt nec literalis intelligentia negligatur, quasi nimis frigida: nec curiosè nimis singula quæque mysticè tractentur, sed sobriè

sobriè & generali quadam ratione, obseruando etiam diligenter ad quid significandum creaturas Dei scriptura adhibere soleat.

31 Gloriantes ad quid valebimus? ipse enim omnipotens super omnia opera sua,

32 Terribilis Dominus & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipsius.

IN sequentibus sic hortatur ad celebrandum totis viribus Dei magnitudinem, vt tamen persuasum esse velit, nunquam illam satis & pro sua dignitate celebrari posse, vt quæ nec verbis sufficienter possit exprimi, nec intellectu comprehendi. Pro; gloriantes ad quid valebimus; Græcè est, *δοξάζουτες πρὸς ἰσχύος αὐτοῦ*, hoc est, glorificantes quò valebimus. Est enim idem participium quod mox vertitur, glorificantes, & Græca phrasi; quò valebimus glorificantes; dicitur pro, quò valebimus glorificando & laudando Deum. Participium enim pro gerundio ponitur, & significatur parum posse præstare facultatè nostram in laudando Deum. Itaque & nostra lectio sic videtur accipienda: Ad quid, hoc est, quousque nos valebimus gloriando, hoc est, gloriam Dei prædicando, hoc est, quantum possumus in laude eius. Ipse enim omnipotens est super omnia opera sua, hoc est, ea superat, longe eis maior, & maior quàm ipsa opera eum declarare valent, vnde ex eis non valemus eum satis laudare, etiamsi omnia nobis essent perspecta.

33 Glorificantes Dominum quantumcunque potueritis, superua-
lebit adhuc, & admirabilis magnificentia eius.

34 Benedicentes Dominum exaltate illum quantum potestis, ma-
ior enim est omni laude.

PRO his duabus sententijs sibi similibus, Græcis vna tantum est sententia hoc modo: Glorificantes Dominum exaltate quantum potestis, excedet enim etiam adhuc. Itaque videtur apud nos ex varijs versionibus coniunctis eadem sententia repetita, vt & aliàs. In priori sententia solæcismus est, & est participium rursus positum pro gerundio, ita vt sensus sit: Etiamsi glorificetis Dominum quantum potueritis, adhuc superualet, hoc est, adhuc non eritis affecuti perfectè eius laudem, sed maiori adhuc erit laude dignus. Idem significat & sequens sententia.

35 Exaltantes illum replemini virtute, ne laboretis, non enim comprehendetis.

REplemini, positum est, pro repleamini, & est sensus: Vos qui exaltatis illum, in hoc faciendo colligite vobis vires, vt in ea re strenui & assidui sitis. Idem significat quod sequitur; ne laboretis. id enim positum est pro, ne defatigemini. Sic enim accipiendum hic, laborare, quomodo & suprà cùm capite decimosexto de cœlestibus corporibus dicitur: Non esurierunt, neque laborauerunt, neque destiterunt ab operibus

peribus suis. Ideo autem summis viribus & sine defatigatione vult insistendum esse laudi diuinæ, quia, inquit, quantumuis illum laudetis, non comprehendetis, hoc est, non perfectè laudem eius assequemini. Quidam libri habent; non peruenietis; & est idem sensus; nempe non peruenietis ad finem & perfectionem laudum ipsius. Rabanus legit; non enim habebitis. Dicitio Græca *ἰσχυροῦς* significat assequi, vnde meritò præfertur lectio quæ habet, comprehendetis. Nostri illud; ne laboretis; sic ferè intelligunt vt significetur nō esse laborandum pro perfecta Dei cognitione, quia ipse est incomprehensibilis. At alter sensus proposito magis conuenit, cui & sequens sententia bene conuenit, quæ ostendit cur Deum nemo satis laudare & prædicare valeat.

36 Quis vidit eum & enarrabit? & quis magnificabit eum sicut est ab initio?

Legendum esse per præteritum, vidit, non autem, videbit, & tamè per futura legendum, enarrabit & magnificabit, quemadmodum habent multa scripta, patet ex Græcis, quæ habent *ἰσχυροῦς*, idem scilicet verbum quod est apud Ioannem idem dicentem quod hic dicitur: Deum Ioan. 6. nemo vidit vnquam. Sensus ergo est: Quis hominum hinc viuentium vidit vnquam Deum in sua substantia, vt sic enarrare illum alijs plenè possit, & perfectè exprimere eius substantiam: & quis poterit illum magnificare & extollere sicut est ab initio, hoc est, sicut in seipso semper ab æterno subsistit? Græcis tamen non est; ab initio; sed tantum; sicut est. Significat ergo, Deum, quia non est perfectè cognitus, nec visus ab aliquo, non posse etiam satis vel exprimi vel extolli.

37 Multa abscondita sunt maiora his, pauca enim vidimus operū eius.

Verissimè dicit multa opera Dei abscondita esse & incognita, quæ etiam sint maiora & præclariora his iam enarratis Dei operibus. Primùm enim præter hæc commemorata & cognita nobis Dei opera, sunt creaturæ spirituales mentes angelicæ, longè superâtes omnes creaturas corporales, cùm de illis tenuem & obscuram habeamus cognitionem. Sunt & in terræ marisque visceribus & cœlestibus corporibus pleraque nobis incognita. Sunt item & in exteris regionibus multa admodum præclara, & tamen nobis incognita. Quorum omnium comparatione rectè dicit; pauca vidimus operum eius; quod & sapientes in mundo confessi fuerunt, vt notum est de Socrate, qui ait apud Platonem, homines scire pauca, vel potius nihil. Hæc si verè dixit noster Sapiens, respectu habito ad opera creationis, multò magis vera hæc deprehendentur, si operibus creationis etiam iungamus opera redemptionis, quæ tum abscondita erant, & tunc adhuc non erant visâ à nostro Sapiente, vt nunc hoc tempore gratiæ nobis sunt reuelata, quæ longè sunt excellentiora & maiora omnibus creationis operibus, etsi verè & excellentibus, & inexplicabilibus.

38 Omnia autem Dominus fecit, & piè agentibus dedit sapientiam.

HOc solùm, inquit, dicere possum de omnibus quæ sunt vbicunque rebus, quòd omnia Dominus fecerit, & licet nemo sit qui ab eo omnium perceperit scientiam & cognitionem, pijs tamen & ipsum colentibus dedit sapientiam, qua quantum expedit creaturarum habent cognitionem, atque ex eis assurgunt in aliqualem Dei cognitionem, laudem & amorem: qua item & sciunt & amplectuntur ea quæ ad salutem sunt necessaria aut conducibilia. Pro; piè agentibus; enim est *ἰσοβία*, hoc est, pijs, Deumque religiosè colentibus. Impijs quidem contingit etiam dari multarum rerum sciètiã, qua illi frequenter abutuntur, nec eos verè sapientes facit. Solis autem pijs dat Deus sapientiam, sicut soli ipsi verè sunt sapientes. vnde & in Iob, pro eo quod nos legimus: Ecce timor Domini ipsa est sapientia; Septuaginta habent: Ecce pietas ipsa est sapientia, vt aliquoties citat D. Augustinus.

Iob 28.

CAPVT QVADRAGESIMVMQVARTVM.

- 1 Laudemus viros gloriosos & parètes nostros in generatione sua.
- 2 Multam gloriam fecit Dominus magnificentia sua à sæculo.

Ost superiorem laudationem, qua Dei laudes complexus est ob celebra eius opera quæ in creaturis obseruare licet, commodè subijcit laudationem sanctorum patrum, in quibus etiam Dei gloria mirè declaratur & agnoscitur. Primùm autem eos generatim laudat, deinde singulorum laudes summatim prosequitur. Ante omnia ergo ad eorum celebrationem prouocat, dicens; Laudemus viros gloriosos; hoc est, illustres & claros, eosque potissimùm qui sunt parentes nostri per generationem suam, hoc est, à quibus progeniti sumus. Græcè enim est tantùm *τῆ γενέσεως*, hoc est, generatione. Nec est pronomen, sua, nec præpositio, in. Dicit ergo; parentes nostros generatione; quomodo & Paulus vocat Abraham patrem Iudæorum secundum carnem, idque in gentis Iudaicæ commendationem, vt quæ gloriosos illos viros, de quibus dicturus est, patres habuerit, ex quibus originem duxit. Vt autem omnis gloria & claritas quæ in sanctis deprehenditur, intelligatur ad Deum referenda, atque in illius cedere gloriam, sicut & suprã omnem creaturarum excellentiam docuit in Deum referendam, bene subijcit; Multam gloriam fecit Dominus magnificentia sua à sæculo; In qua sententia quidam Græcorum codices addunt *ἰν αὐτοῖς*, vt sit, Multam gloriam fecit Dominus in ipsis. &c. Et potest dupliciter hæc sententia intelligi. Primùm sic, Dominus per magnificam suam beneficentiam ab exordio mundi, fecit in sanctis suis multam gloriam, hoc est, fecit.